

Trpka posvečenost domovinske ljubezni

Janez Bernik: 29. 1. 04, 2004

■ **Milček Komelj**, dr. znanosti in pesnik, je do upokojitve leta 2011 predaval na Oddelku za umetnostno zgodovino Filozofske fakultete v Ljubljani. Njegova bibliografija obsega nad 1500 objav, od tega več kot 30 knjig in vrsto katalogov. Je redni član *Slovenske akademije znanosti in umetnosti*, redni član *Evropske akademije znanosti in umetnosti* v Salzburgu, predsednik *Slovenske matice* in častni občan Novega mesta.

Slika Janeza Bernika 29. 1. 04 je značilna podoba umetnikovega odnosa do domovine. Jedro umetnine je z medeno toploto prepojena cerkev na enako obarvani planjavi pod napetim obzorjem zemeljske krožnice, zasajeni s pokopališkimi križi, pod katerimi je ponekod razviden teman pravokotnik groba.

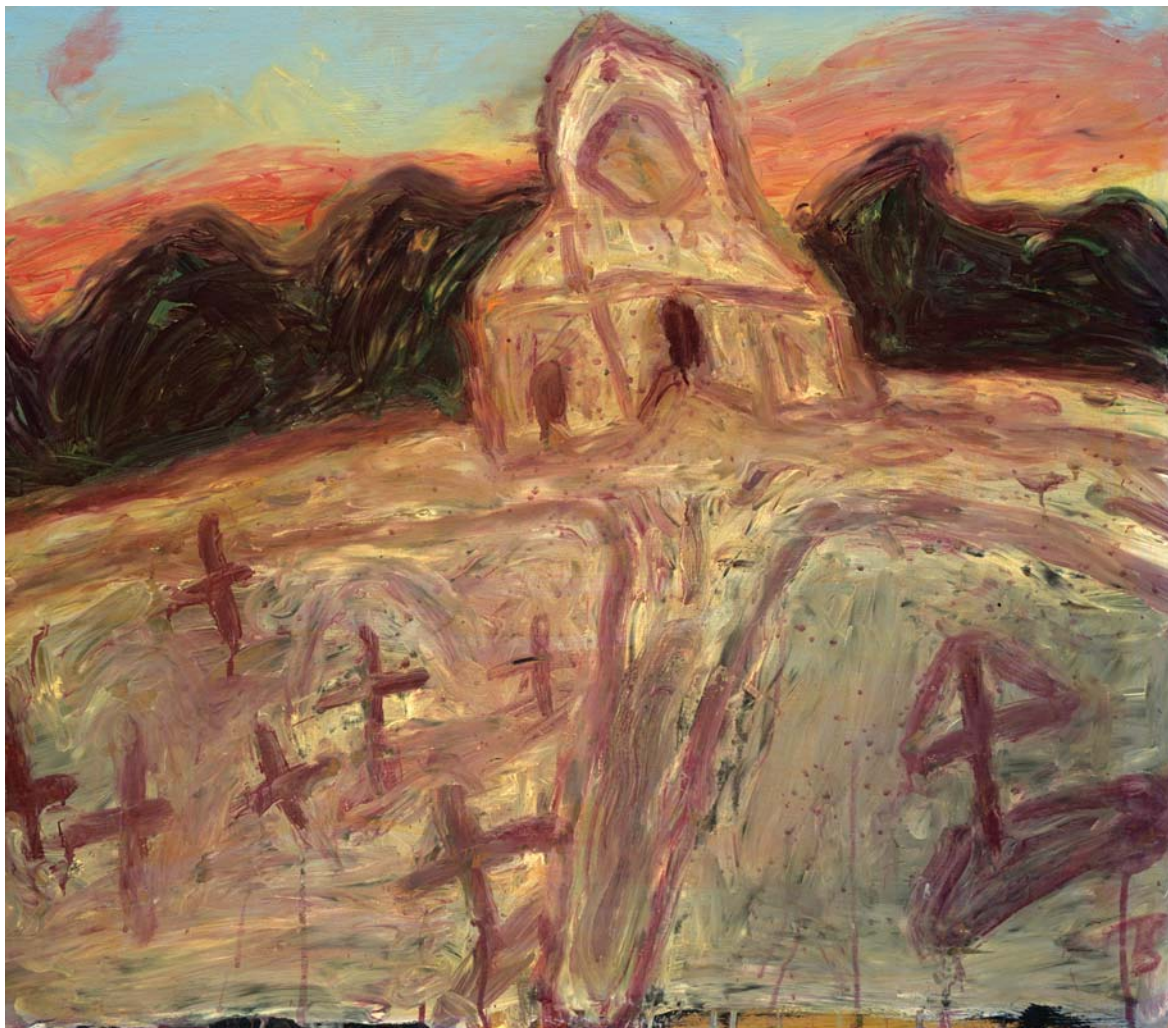
A takega svetišča ne dojamemo kot običajno cerkev, marveč kot »ves svet«, ki »je velik temelj božji« (A. M. Slomšek), s križi poseljena

božja njiva pa ni običajno pokopališče, marveč simbolna podoba zemlje. Njeni grobovi zapolnjujejo celoten zemeljski

planet, ker temelji človeško življenje na izročilu prednikov, s simbolnimi križi pa je umetnik ob tem še izrecneje zaznamoval

usodo trpeče slovenske domovine, ki jo nesrečno določa predvsem njena polpretekla zgodovina, saj prav ta še dandanes razdvaja Slovence.

K svetišču pod vrhom slike se dviga pot, ki se tik pred njim razcepi v dvoje smeri, zato s svojo formo spominja na človeško postavo z razpetima rokama, ki z glavo sega k vhodu v cerkev; taka antropomorfna oblika se pri Berniku ponavlja tudi na sorodnih slikah s tem motivom in lahko v gledalčevi domišljiji sproži misel na trpečega Kristusa, čigar glavo zaznamuje Cerkev. Sicer pa nas že sama bazilikalna fasada ekspresivno zveržene starodavne cerkve z očesom rozete nad vhodom vabi s globljenim portalom v globino svojega duhovnega središča.

Podoba cerkve je postala v Bernikovi ume-
tnosti poznega obdobja zelo pogost, že ma-
lone arhetipski motiv. Umetnik jo je dojel
kot svetišče pod nebom, ki simbolizira ob-
močja duha in duhovno domovino – pa naj
bo ta povezana z zemljiščem ali stoji sama
zase – in tako sporoča, da človeška domo-
vina ni le na zemlji. Križi kot Berniku po-
sebnost ljubna znamenja in hkrati pomenljive
likovne forme pa so tako simboli trpljenja
kot upanja v odrešitev.

Ker so umetnika posebej pritegovale po-
menljive besedne igre, je rad ugledal križ
celo v telesu posameznega človeka in mu je
zato v hrbet zarisal »križ v križu«, križe na
svojih slikah in risbah pa je ponekod vri-
soval tudi v stilizirane gore, ki so tako po-
stale podobne škofovskim pokrivalom; s
tem je prizorišča svojih podob označeval
za posvečena ali celo sveta. Že glede na to,
da naj bi bila domovina človeku sveta, je
svojo domovino upodabljal kot sveto de-
želo, a je bila sveta zanj še toliko bolj, ker jo
je človeško trpljenje posvetilo z mučeni-
škimi grobovi. Krajinski obrisi horizontov
za njegovimi cerkvami so ponekod tudi to-
pografsko označeni kot prepoznavni kraji
umetnikove domovine, tako kot na primer
domača Šmarna gora, ki jo je na pričujoči
sliki mogoče zaslutiti tudi v sklenjenem
goratem pasu obzorja, ali Krvavec, ki je sli-
karja pritegoval že s pomenljivim imenom
in je zato tudi nanj postavil svojo značilno
cerkev.

Pomensko bogata je tudi Bernikova skriv-
nostno žareča zarja nad temino obzorja,
ki obliva pogorje in svetišče. V eni svojih
pesmi je umetnik spregovoril o vijugah
žerjavice nad zlatimi oltarji večera, na so-
rodni risbi s cerkvijo in križi na nebu pa je
vzdušje motiva z vrisanimi besedami
označil kot grozo predvečerne svetlobe. Z
dramatičnostjo kozmičnega dogajanja v
posvečeni naravi je potenciral duhovno
intenziteto slike podobno, kot so prehod v
noč kot čas najintenzivnejšega življenjske-
ga dogajanja nekoč dojemali že umetniki
ekspresionisti ali kot je s svojo »panteistič-
no« ožarjenostjo oživljal večerno nebo
nad slovensko zemljo slikar Rihard Jako-
pič. V prav posebnem razmerju do Jako-
piča pa je tudi pogost Bernikov motiv bo-
leče zveržene ljubljanske križevniške
cerkve, ki jo je Bernik s svojim ustvarjal-
nim smislom za »etimologijo« prav tako

slikal s pokopališkimi križi.

Slovensko pokrajino so v našem slikarstvu
zavestno dojeli kot svojo intimno domovi-
no že impresionisti, v Bernikovi očeh pa je
njena podoba v primerjavi z njimi očitno
bolj dramatična in tragična, predvsem pa še
bolj zavestno posvečena. Ukoreninjena je
bila v umetnikovem dojemanju medvojne
in povojne zgodovine, ki v zavesti Sloven-
cev zelo živo sega tudi v sodobnost in
ustvarjalca, dojemljivega za nepomirljiv boj
med dobrim in zlim, nikakor ni mogla pu-
stiti neprizadetega, zato ima njegovo domo-
vinsko slikarstvo poseben, a prav nič idili-
čen pečat.

Janez Bernik je bil eminenten pobornik t. i.
slovenske pomladi; rojevanje države v moč-
no tveganih okoliščinah je označeval z uso-
do *Slovenske Guernike* (tako je naslavljal
študije za svoje slike) in se je ob vse bolj
eshatološkem dojemanju sveta odzival tudi
na duhovne posledice družbenega dogaja-
nja. Na svojih risbah je snoval ironične spo-
menike revoluciji, med drugim zveržen
steber iz emblemov propadlega komuniz-
ma ter mrtvaških kosti in lobanj, načrtoval
je arhitekturne osnutke za pravno kapelico
v Kočevskem rogu z zvonovi na veter, sicer
pa je na svojih slikah svete pokrajine s sveti-
šči in obrednimi jezeri ponekod dopolnje-
val tudi z obeliski, s svojih podstavkov str-
mečimi v nebo.

Bernik je od sodobnih slovenskih slikarjev
najbolj cenil starejše pionirje povojne mo-
derne ustvarjalnosti, med njimi Gabrijela
Stupico. Kot je v knjigi *Duhovna zgodovina
Slovencev* s svojim celovitim dojemanjem
ustvarjalnosti opredelil Janko Kos, so ti
umetniki z negacijo »komunistične vere v
preurejanje sveta« stali »na ravni sočasne
duhovne usode slovenstva«; med mlajšimi
slikarji pa je isti premišljevalec tak položaj
upravičeno pripisal prav Janezu Berniku,
tako zaradi njegovih skrivnostnih znamenj
»neke pozabljene, vendar še zmeraj žive du-
hovne tradicije, ki presega zmeraj bolj opu-
stošeno praznino sodobnega časa«, kot za-
radi poznejšega obrata »k dialogu z
religioznimi izročili«.

Janez Bernik je bil vse od svojega prodora
med najvidnejše moderne umetnike naš
najbolj slavljen prinašalec najnovejših ume-
tnostnih smeri (med njimi t. i. lettrizma z
vrisanimi nerazberljivimi pismenkami, ki
mi jih je pozneje razlagal tudi kot znamenje

časa, ko so morali imeti ljudje zavezana
usta). Bil je izrazito svetovljanski in v niče-
mer domačijski, tako da so mu sprva, tako
kot nekdanji impresionistom, očitali celo tuj-
stvo. Hkrati pa je bil v človeških globinah
vse bolj zavezan duhovnemu izročilu in vse
bolj eksplicitno poln trpke domovinske lju-
bezni in sklicevanja na otroštvo, ki ga je oži-
vljal tudi v svoji poeziji, v kateri obuja spo-
mine na materin kruh na mizi ali na vonj
kadila in cerkveno zvonjenje. Vprašanja bo-
ja med dobrim in zlim je v znamenju sveto-
pisemskih metafor dojemal s perspektive
celotnega sveta – njegov univerzalni večni
romar je človeški slehernik –, ob tem pa je
domovino vse bolj doživljal v njeni zgodo-
vinski tragiki ter zaznaval, kot je zapisoval
na slikah, grobove tudi na nebu in veroval,
da je nebo tudi spodaj, torej pod zemljo. Ta-
ko je človeški svet očitno dojemal kot nede-
ljivo občestvo živih in mrtvih, posuto s kri-
ži in prežarjeno s skrivnostno zarjo, kakršna
ožarja tudi nemirno obzorje na tej duhovno
nadvse vznemirljivi sliki. Taka podoba pa je
pri Berniku le ena izmed mnogih sorodnih
(a mu je bila posebej ljuba), kajti umetnik je
neprestano ustvarjal, kot bi v svoji samoti
izrisoval življenjski dnevnik; zato so postali
»naslovi« njegovih slik največkrat kar gole
datumske označbe.

Slika 29. 1. 04 je izraz umetnikovega docela
ponotranjenega pogleda, ki osmišlja našo
tragično zgodovino z eshatološkim zre-
njem, v izhodišču podobno, kot jo je med
prvo svetovno vojno osmišljal Ivan Cankar,
ki si je dopovedoval, da ni bilo nobeno tr-
pljenje zaman, in zastonj čakal na svetlobo
nove zarje. Umetniška sugestivnost take
podobe temelji na duhovni prepričljivosti
likovnega izraza – ekspresivni skrivenčeno-
sti oblik, mehko naplastenem »inkarnatu«
živo razbrazdanih barvnih nanosov, ze-
meljski zamolklosti in onstranski prežarje-
nosti kolorita ter pomenski odprtosti nasli-
kanih znamenj. Vse to vnaša z umetnikovo
pristno duhovno energijo v sliko izrazito
mistično razsežnost. V siju njene svetlobe
se dviga Bernikovo svetišče nad križi kot iz-
razno krčevit, že kar razbolen privid in
hkrati kot brezčasen sakralni spomenik,
povzdignjen v večplastno oznanilo, ki ga
občutljivi umetnik kot puščavniški sveče-
nik izgovarja izrazito lapidarno, a sunkovito
intenzivno, iz svojih najglobljih čustev in
uvidov. ◀